

Stockholms
universitet

Tentamen: "Kinas moderna historia"

Av Henrik Arnstad
Lärare fil.dr. Anne Hedén

Stockholms universitet
Historiska institutionen
VT 2014, kurskod HI1330

Foto från Shanghai i Kina, 2007

Delmoment I, skrivuppgift 1:

Övergången: Från kulturrevolution till marknadsekonomi

Den kinesiska övergången från kommunistisk planekonomi till reformer och marknadsekonomi förstås via kulturrevolutionen, som startade 1966 och pågick fram till ordförande Mao Zedongs död 1976. MacFarquhar och Schoenhals skriver:

The Cultural Revolution was a watershed, the defining decade of half a century of Communist rule in China. To understand the "why" of China today, one has to understand the "what" of the Cultural Revolution. [...] A common verdict is: no Cultural Revolution, no economic reform. The Cultural Revolution was so great a disaster that it provoked an even more profound cultural revolution, precisely the one that Mao intended to forestall.¹

Ändå initierades reformerna medan Mao fortfarande var i livet. Den revolutionära glöden i kulturrevolutionen stagnerade fortlöpande under 1970-talet och även Mao var medveten om den starkt negativa inverkan som revolutionen haft på produktiviteten. Mao var beredd att kompromissa med radikaliteten – om så krävdes – utifrån pragmatism. En indikator på detta var att Mao på våren 1973 återkallade *kapitalistfararen*² Deng Xiaoping till maktens korridorer, efter nära fyra års utanförskap på grund av anklagelser om borgerliga tendenser. Även flera andra tidigare utrensade fick återkomma till byråkratin, vilket påpekas av Hägerdal: "Personer som råkat illa ut under kulturrevolutionen kunde plötsligt finna sig upphöjda till höga poster i ministerierna."³ De radikala krafterna (representerade av *De fyras gäng* – en term de myntade själva⁴) gnisslade tänder, men Mao såg Deng som användbar i att reducera arméns inflytande. Genom att ge Deng makt kunde han lugna militären, som låg i konflikt med radikalerna, samtidigt som han använde söndra-och-härska-teknik för att spela ut Deng mot De fyras gäng (främst hustrun Jiang Qing – se bilden nästa sida, med texten "Learn from the valiant standard-bearer of the Great Cultural Revolution, comrade Jiang Qing") och vice-versa.⁵

---

¹ Roderick MacFarquhar, Michael Schoenhals, *Mao's last revolution*, Cambridge, Mass. (2006), sid. 1ff.

² Hans Hägerdal, *Kinas historia*, Lund (2013), sid. 332.

³ *Ibid*, sid. 333.

⁴ *Ibid*, sid. 334.

⁵ MacFarquhar, Schoenhals, sid. 381.

Dengs ekonomiska politik var icke-ideologisk och realpolitisk, främst inriktad på att lösa de enorma problemen angående produktion och krigsmakt. "Han skrämmer folk men han är kompetent", sade Mao uppskattande om Deng inför politbyrån 1975. Dengs politik utgick från tanken om *de fyra moderniseringarna*; jordbruk, industri, försvarsväsende och vetenskap.⁶ Detta uppskattades av Mao, men parallellt släppte inte denne det ideologiska fältet fritt: "Mao's contradictory behaviour in the spring of 1975 involved backing Deng in practical politics, but continuing to support radicals like Zhang Chunqiao and Yao Wenyuan in the ideological realm", skriver MacFarquhar och Schoenhals.⁷ Parallellt med Dengs ökande makt ökade också De fyras gängs

inflytande, samtidigt som Maos hälsa försämrades. Deng avpolletterades på nytt i januari 1976 och han blev kvar i kylan fram till Maos död 9 september samma år.

Omedelbart efter Maos frånfälle inleddes en kapplöpning om makten, mellan reformisterna – främst representerade av partiordföranden Hua Guofeng – och De fyras gäng, som förlorade striden, på grund av bristande politisk skicklighet, men i förlängningen (och allvarligare) ännu mer beroende på avsaknad av legitimitet efter kulturrevolutionen. MacFarquhar och Schoenhals skriver:

The Gangs tactics were as flawed as their strategy. Ten years as Mao's powerful courtiers generating the chaos of the Cultural Revolution from Beijing had infected them with hubris. [...] How, with Mao gone, Jiang Qing expected to survive in power for any length of time is a mystery. The Gang controlled neither the military nor the party organizational apparatus. The Gang had forgotten that their power in Beijing was merely a reflection of Mao's, not their own, authority.⁸

Detta ledde till att de fyras gäng snabbt kunde desarmeras efter Maos död, vilket skedde handgripligen via gripanden. Därmed var kulturrevolutionen över. Kina stod inför ett nytt vägval, vilket gav möjligheter för ytterligare en *come-back* av maktpolitikern Deng Xiaoping.

⁶ Hägerdal, sid. 333.

⁷ MacFarquhar, Schoenhals, sid. 392.

⁸ *Ibid*, sid. 439.

I efterspelet till kulturrevolutionen återkom ännu en gång Deng, som trovärdigt kunde distansera sig till de föregående årens ideologystyrda politik medan Hua Guofeng förseglade sitt öde utifrån sin vilja att knyta an till Mao, via uttalanden som att "political revolutions in the nature of the Cultural Revolution will take place many times in the future."⁹ Mao hade valt Hua som efterträdare, för att säkra att det politiska arvet skulle leva vidare. "Med dig vid rodret är jag trygg", hade Mao meddelat.¹⁰ Enligt Hägerdal var Hua en *vadsomhelstare*, vars "enkla och naiva linje var att följa den imposante företrädarens föredöme vad det; 'fanshi, 'vadsomhelst'."¹¹ Men utvecklingen gick motsatt väg och 1981 utfärdade kommunistpartiet en resolution, som kritiserade kulturrevolutionen och fastslog att denna varit "initiated and led by Comrade Mao Zedong".¹² Betydligt djupare diskursivt var förändringen av den nationella identiteten, som den tolkades av exempelvis Deng. Kulturrevolutionen hade symboliserat en alternativ kinesisk modernitet, som man nu skulle överge:

China had to jump on the bandwagon of successful Western-style modernization that had proved so effective on Taiwan and elsewhere in East Asia. The Cultural Revolution became the economic and social watershed of modern Chinese history.¹³

Som förklaring till att denna omställning mötte relativt lite motstånd, finns även den ideologiska trötthet som infunnit sig efter 1976. "Kina var i kris och Kommunistpartiet riskerade att förlora makten, därför att landets ekonomi hade stagnerat och alltför mycket energi slösades bort på politiska kampanjer och klasskamp retorik", skriver Lodén.¹⁴ Det uppstod ett politiskt utrymme för offensiv av nya idéer (en ny samhällig struktur), som dock krävde skickliga politiker (aktörer, agenter) för att samhället skulle vridas i en viss given riktning. Kina hade efter 1976 en mängd möjliga vägval, som exempelvis demokratisering, men starka och kompetenta agenter kunde vrida utvecklingen åt önskat håll tack vare det politiska utrymme som Mao lämnade efter sig, parat med den anti-legitimitet som kulturrevolutionen skänkt det rådande politiska systemet. Brytpunkten kom i december 1978, skriver Hägerdal:

Med hjälp av partiveteraner som den gamle "ekonomiske tsaren" Chen Yun, som stått bakom mycket av den förnuftigare ekonomiska politik som förts före Det stora språnget, kunde Deng ta kontrollen över partiet. Från och med nu var det

---

⁹ *Ibid*, sid. 453.

¹⁰ Torbjörn Lodén, *Kinas vägval: Från himmelskt imperium till global stormakt*, Stockholm (2012), sid. 101.

¹¹ Hägerdal, sid. 339.

¹² MacFarquhar, Schoenhals, sid. 457.

¹³ *Ibid*, sid. 460.

¹⁴ Lodén, sid. 101.

han och inte Hua som var "den store ledaren" och behandlades som sådan av den internationella omgivningen.¹⁵

"Deng Xiaopings moderniseringsprogram signalerade ett farväl till Mao Zedongs revolution och hälsades i slutet på 1970-talet och början av 1980-talet som en befrielse", skriver Lodén.¹⁶ Personer som Deng hade dessutom högst personlig erfarenhet av vad de uppfattade som "pöbelvälde". Resultatet av ökat folkligt inflytande tolkades enbart som anarki, samhällsupplösning och ekonomisk katastrof. "The key to our success in modernization, the reform and the opening up to the outside is stability [...] China cannot afford any disorder", sade Deng 1989.¹⁷ "By the early twenty-first century, the one truly cardinal principle was the rule of the party, enforced as it saw fit and deemed possible", skriver MacFarquhar/Schoenhals.¹⁸

Detta förklarar – delvis – det speciella politiska system, som Kina utgör än idag: En auktoritär anti-liberal diktatur, kombinerad med liberal marknadsekonomi. Detta system skulle göra Mao besviken om han återuppstod, men en sådan händelse ses med rätta som osannolik varför pragmatism får fortsätta styra i denna anda. "Med Dengs ord spelade det ingen roll om katten var svart eller vit, så länge den kunde fånga möss", skriver Lodén och fortsätter¹⁹

En av programmets huvudprinciper var att förorda en utveckling bort från planekonomi och till marknadsekonomi. Produktionens inriktning och varornas priser skulle i allmänhet inte längre bestämmas av röda centralbyråkrater i Peking utan av marknadens efterfrågan.²⁰

Detta är ett exempel på hur det kinesiska statssystemet förändrades, från att vara en *totalitär diktatur* till att bli mer snarlik *auktoritärt konservativa diktaturer*. Staten drog sig tillbaka från den privata sfären. Lodén skriver:

Maos partistat var lika stor som samhället. Detta var inte förenligt med Dengs moderniseringsprogram. Deng ville sätta fart på Kina. Han funderade på vad det fanns för dynamiska krafter man kunde ta vara på och menade att den enorma kontroll som Partiet utövade över människors sätt att leva, in varje skrymsle, allvarligt hämmade förändring och utveckling. Han förstod att om Partiet drog sig

---

¹⁵ Hägerdal, sid. 341.

¹⁶ Lodén, sid. 113.

¹⁷ MacFarquhar, Schoenhals, sid. 461.

¹⁸ *Ibid*, sid. 461.

¹⁹ Lodén, sid. 102.

²⁰ *Ibid*.

tillbaka och gav människor friare tyglar skulle det frigöra skaparkraft och dynamik.²¹

Om det ekonomiska vägvalet fattades – med stort stöd – åren runt 1980 så cementerades den antidemokratiska vägen 1989, via massakern vid Himmelska fridens torg. Denna hantering av den uppkomna situationen valdes med betydligt mindre konsensus hos det kinesiska ledarskapet och hade också stora negativa konsekvenser för landets politiska utveckling, gentemot omvärlden. Lodén skriver:

Med en brutalitet som chockerade en stor del av Pekings befolkning och väckte starka reaktioner på andra håll i Kina och i omvärlden försökte den kinesiska regimen statuera exempel och visa att man på inga villkor tänkte gå med på att släppa ifrån sig makten eller dela den med någon annan. [...] Den 4 juni 1989 har förblivit en vattendelare i Kinas utveckling efter Mao Zedong. Massakern i Peking släckte många förhoppningar om att demokrati stod för dörren i Kina. Men reformpolitikens tid var ändå inte över. En isande åtstramning präglade landet fram till 1992, då Deng Xiaoping gjorde sin resa till södra Kina och med kraft gav klartecken till fortsatta reformer: mer marknadsekonomi, handel, teknologiimport och öppenhet inom enpartisystemets ram.²²

Hägerdal påpekar att regimen såg det inträffade som ”en beklaglig nödvändighet”:

Genom att slå ner på demonstranterna med full styrka markerade man för eventuella framtida orosstiftare att man var beredd att ta till vilka metoder som helst för att bevara systemet.²³

Här befinner sig nu Kina. Stark ekonomisk tillväxt, liberal marknadsekonomi i kombination med auktoritär diktatur. Å ena sidan ger medborgare, åtminstone de mer lyckligt lottade inom den växande medelklassen, systemet legitimitet så länge deras levnadsstandard ständigt förbättras. ”För många vanliga kineser spelade bristen på intellektuell öppenhet mindre roll eftersom de i första hand ägnade sitt intresse åt skapandet av ett relativt välstånd”, skriver Hägerdal.²⁴ De yngre generationerna, som Rong Cai kallar ”moderna realister”

---

²¹ Lodén, sid. 115.

²² Lodén, sid. 122.

²³ Hägerdal, sid. 367.

²⁴ *Ibid*, sid. 359.

respektive "globala materialister" har inget större intresse av vare sig kulturrevolutionen eller demokrati. Cai skriver:

Neither the "modern realists" nor the "global materialists" experienced the idealistic socialist era, nor do they have strong recollections of the Cultural Revolution. Their memories, instead, are dominated by the reform rhetoric and its emphasis on attention to individual needs, money making, consumer capitalism and globalization.²⁵

Å andra sidan fortsätter den kinesiska staten trakassera sina medborgare för politiska "brott", i de fall då de inte döms till hårda fängelsestraff eller avrättas. Framgången avseende detta är avsevärd, särskilt då de västliga liberala demokratierna förlorat i självförtroende angående statsrättsliga system. I USA:s "krig mot terrorismen" existerar koncentrationslägret vid Guantanamo Bay parallellt med tortyr, olagliga avrättningar och krigsförbrytelser. De västerländska demokratierna tycks ge den kinesiska regimen rätt i sin analys av valet av lämplig politik i en värld som riskerar att bli post-demokratisk. Brad Adams vid *Human Rights Watch* säger:

Kina försöker säga: Vår modell är bättre än er. Se här, vi kan ha ekonomisk utveckling utan demokrati. Vem behöver hopkoket med människor som röstar, civilsamhälle och fri press? Detta synsätt är väldigt tilltalande för världens diktatorer och autokrater. Och det behöver utmanas.²⁶

Men med Europavalet 2014 i färskt minne synes det som om denna utmaning, denna kämpande demokrati, är långt borta.

---

²⁵ Rong Cai, "Restaging the Revolution in Contemporary China: Memory of Politics and Politics of Memory", *The China Quarterly*, Volume 215 (september 2013), sid. 678.

²⁶ Henrik Arnstad (prod.), TV-dokumentären "Kina vaknar", *Utbildningsradion* (2007).

Delmoment II, skrivuppgift 4:

Kinas relationer till Japan och USA under 1900-talet

Jag vill här göra två djupare analyser i de kinesiska utrikesrelationerna sedan 1912, snarare än en ytligare kronologisk redogörelse för hela perioden. Dels relationen till Japan 1912-1945, dels relationen till USA 1971-1989. Jag analyserar utrikesrelationen till Japan som central händelse angående byggandet av en ny kinesisk nationell identitet inför 1949, medan relationen till USA analyseras i förhållande till föregående text om övergången från kommunism till marknadsekonomi.

1. Kina och Japan 1912-1945

I intervju med professorn i historia Wu Jingping vid Fudan-universitetet berättade denne att den kinesiska nationalismen inte har några större problem med hur de europeiska stormakterna, framför allt Storbritannien, förnedrade Kina från mitten av 1800-talet och framåt.²⁷ Dessa makter var fullständigt överlägsna, menade Wu. Vårre var det med Japan. Detta land hade ju egentligen samma förutsättningar som Kina. Att japanerna ändå så fullständigt kunde dominera Kina fram till 1945 var därför en nationell pinsamhet, ansåg Wu. Resultatet har blivit ett antijapanskt hat, som än idag ofta kommer till ytan vid samtal med kineser. "Jag hoppas vi kommer i krig med Japan någon gång så jag får skjuta tusen japaner", sade en annars mycket fridsam och liberal kinesisk vän till mig – över en lunch på Nanjing-gatan i Shanghai. Lunchen åts typiskt nog på en japansk sushi-restaurant. Symboliken angående detta blir närmast övertydlig. Den japanska massakern i Nanjing 1937 hålls i vredgat minne i Kina, samtidigt som beundran inför det efterkrigstida *Japanska undret* varit en inspirationskälla för *Nya Kina*. Det kinesiska förhållandet till Japan förblir komplext, utifrån en kombination av mindervärdeskomplex och medvetenhet om den nutida kinesiska statens styrka.

År 1912 abdikerade *gossekejsaren* Xuantong och 2 332 års kinesisk kejsarlig historia var över.²⁸ Därmed inleddes också den turbulenta tid av krig och omvälvningar, som skulle pågå fram till det kommunistiska maktövertagandet 1949. Denna period av inrikespolitiskt kaos präglades utrikespolitiskt av japansk aggression, utifrån örikets överlägsna militära förmåga. Japan hade redan i slutet av 1800-talet visat sin kapacitet, via segern i det sino-japanska kriget 1895 och

---

²⁷ Henrik Arnstad (prod.), TV-dokumentären "Kina vaknar", *Utbildningsradion* (2007).

²⁸ Hägerdal, sid. 233.

1904-1905 bekrigade Japan till och med framgångsrikt en europeisk stormakt i det rysk-japanska kriget, vilket slutade med japansk seger. Under första världskriget kämpade Japan på ententens sida och besegrade tyskarna på kinesisk mark, via belägringen av det tyskstyrda Qingdao. Hägerdal skriver:

Några månader därpå presenterade de segerrusiga japanerna 21 krav till den kinesiska regeringen. Innehållet i detta kravbatteri var av sådan art att det i princip skulle ställa Kina under japanskt protektorat. Förutom att kraven skulle låta Japan koppla greppet om kinesiska hamnar och järnvägar skulle de också ge japanerna inflytande i politiken. Efter vissa för-förhandlingar ställde japanerna i maj 1915 ett brutalt ultimatum som Kina inte kunde säga nej till.²⁹

Den fortlöpande japanska förnedringen blev därefter den definierande kraften i den konfliktfyllda processen för att skapa en ny kinesisk nationell identitet. Skulle denna enorma utmaning mötas med reformer, inspirerade av västerlandet? Skulle ett nytt Kina göra om sig själv utifrån lärdomar angående europeisk teknologi, politisk teori och krigsvetenskap? Hur skulle egentligen sådana reformer utformas? Vilket *Europa* skulle de modelleras på? Det kapitalistiska Europa? Den europeiska marxismen? Eller skulle man tvärtom vända sig bakåt, till

traditionella kinesiska andliga värden? Vreden över den utländska fortgående förnedringen drog massorna till nationalistledaren Chiang Kai-shek såväl som till kommunister och traditionalister. Chiangs statsbildning i Nanjing arbetade aktivt för att skapa bättre relationer med västerlandet, särskilt USA. Ändå präglades Kina under

mellankrigstiden av intern splittring, samtidigt som Japan efter 1929 blev allt mer stridslystet i sin utrikespolitik. En japansk aggression mot Kina slutade i vapenvila 1932, som dock följdes av nya japanska framstötter i Manchuriet. Rundgången av utrikespolitiska händelser och dessas inrikespolitiska följder fortsatte. Hägerdal skriver:

Chiang Kai-sheks lama reaktion på aggressionen undgick inte att sporra den patriotiska vreden. [...] Chiang hade vikit undan för främmande inkräktare

---

²⁹ Hägerdal, sid. 236.

samtidigt som han avdelade stora resurser för att bekämpa kineser, nämligen den kommunistiska rörelsen. Någonting verkade vara väldigt fel.³⁰

År 1937 följde den japanska massakern i Nanjing (bild föregående sida):

Då de japanska trupperna anlände till den försvarslösa staden den 13 december inleddes den mest makabra och kontroversiella händelsen under kriget [...] Enligt en del bedömare kan de kinesiska dödsoffren räknas i sexsiffriga tal, medan andra talar om 12 000 mördade civila och 30 000 massakrerade kinesiska soldater.³¹

Det intressanta är inte exakt hur många människor som mördades. Dessa tusentals döda kan jämföras med de tiotals miljoner som avled på grund av Maos vanstyre, exempelvis. Det avgörande är hur Nanjing-massakern skapat den kinesiska nationella identiteten såsom den fortlöpande formats, omformats och reproducerats 1949-2014. Denna symboliska händelse kan jämföras med exempelvis det serbiska historiebruket kring slaget vid Trastfältet 1389, då "serberna" led nederlag mot "turkarna", det vill säga en nationalistisk tolkning som tillhör nutid och modernitet, inte medeltiden. Utifrån Benedict Andersons tankar om nationstillhörigheter som *Imagined Communities*³² kan Kinas relation till Japan 1912-1945 beskrivas som den process, ur vilken modernitetens nationella kinesiska identitet konstruerades, trots de starka inre slitningar som kontinuerligt pågick i Kina. Lodén skriver:

Perioden 1911-1949 framstår som en övergångsperiod mellan det kejsrerliga imperiet och det kommunistiska Kina. Ingen effektiv statsmakt som kontrollerade hela landet upprättades, utan några delar av landet styrdes av Republiken Kinas regering, andra av mäktiga generaler eller krigsherrar och åter andra av kommunisterna. Från slutet av 1930-talet och framåt behärskades en stor del av Kina av Japan, som först lade under sig nordöstra Kina och därefter trängde in allt längre i landet och bland annat ockuperade Peking liksom områdena längs Kinas östkust långt ner i söder.³³

Relationen till Japan tjänade under dessa år den viktiga funktionen att skapa *icke-kinesen*, en *annan* – ett *dem* – som skiljde sig från ett *oss* ("vi kineser"). Denna process fortskred 1941-1945 då Kina inte längre stod ensamt i striden mot Japan, utan fick hjälp av den moderna

---

³⁰ *Ibid*, sid. 260.

³¹ *Ibid*, sid. 265.

³² Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, New York (1991).

³³ Lodén, sid. 79.

industrinationen USA som långsamt nötte ned de japanska stridskrafterna i Stilla havet. När Japan kapitulerade 1945 innebar det även att Kina befriades från den japanska aggressionen. Vid denna tidpunkt var den kinesiska nationella identiteten på god väg att ta sin nutida form och kunde sedan brukas av kommunistregimen efter 1949.

2. Kina och USA 1971-1989

De kinesisk-amerikanska förbindelserna utmärks både historiskt och nutida av kluvenhet och paradoxer. Ömsesidig beundran, nyfikenhet och fascination paras med misstänksamhet, alienation och ibland ren fientlighet. Många nutida kinesiska bedömare ser sig särskilt provocerade av den amerikanska globala militära dominansen. Dessa aktörer "accuse China's policy toward the United States of being far too soft, and categorize a Sino-U.S. 'strategic partnership' as an illusion", skriver Shambaugh.³⁴ Kulturrevolutionen 1966-1976 utgjorde den period av kommunist-Kinas historia som var diskursivt mest hårdfört anti-kapitalistisk. Anklagelser om att *kapitalistiska tendenser* slungades, ofta utan grund, mot medborgare som sedan fick genomlida hårda bestraffningar, inklusive grov misshandel och mord. Det är därmed en paradox att Kina under samma tid utrikespolitiskt närmade sig själva symbolen för världskapitalismen; USA. MacFarquhar och Schoenhals skriver:

The Sino-American breakthrough was an extraordinary event in the context of the Cultural Revolution. It had been the Soviet search for détente with the United States that had led Mao to accuse Moscow of abandoning Lenin's foreign policy of implacable hostility to imperialism in favor of appeasement. He had attributed that revisionism to the Soviet leadership's desire to restore capitalism, and the Cultural Revolution had been launched to prevent similar backsliding in China. Now Beijing was itself seeking détente with the United States, making nonsense of all its ideological hyperbole of the previous five years.³⁵

Förklaringen till denna paradox är att även under kulturrevolutionen kunde Mao skilja mellan realpolitik och ideologisk fanatism. Bakgrunden var de kontinuerligt dåliga relationerna med Sovjetunionen, som innebar ett varierat men stundom konkret militärt hot. USA och Kina graviterade redan under slutet av 1960-talet mot varandra enligt logiken *fiendens fiende är min vän*, trots det pågående Vietnamkriget. Nixons Guam-doktrin 1969 indikerade att USA inte i framtiden tänkte låta sig självt bli indraget i nya militära äventyr i Asien. Detta hade även

---

³⁴ David Shambaugh, "Coping with a conflicted China", *The Washington Quarterly* (1/2011).

³⁵ MacFarquhar, Schoenhals, sid. 321.

inrikespolitiska fördelar för Kina, avseende Maos taktiska intentioner: "If the Soviet threat could be neutralized by an opening to the United States, then the role of the PLA could be diminished. Domestic pressures and international opportunities made the time ripe for Mao to play the 'American card' (and for Nixon to play the 'China card') against the Soviet Union", skriver MacFarquhar och Schoenhals.³⁶

Den tidiga utvecklingen i de förnyade sino-amerikanska förbindelserna skedde i det fördolda, via löften om att utbyta emissarier. Det publika genombrottet skedde 1971, då Mao bjöd in det amerikanska bordtennislandslaget att spela i Kina, efter att ha deltagit i världsmästerskapen i Japan. Detta myntade begreppet *pingpong-diplomati*, och bakom kulisserna informerade premiärminister Zhou Enlai de kinesiska eliterna om att de amerikanska idrottarnas besök signalerade *en ny era* i Kinas utrikespolitik. Via pakistanska mellanhänder förhandlade Kina och USA om förutsättningarna för den amerikanske presidenten Nixon att göra ett officiellt statsbesök i Kina, vilket skulle innebära en *övergripande geopolitisk omdaning* i världspolitiken. I juli 1971 anlände utrikesminister Henry Kissinger till Peking, för direktförhandlingar angående Nixons besök, vilket ägde rum i februari 1972. Vid en bankett i Kina sade Nixon att "this was the week that changed the world".³⁷ Denna analys delades också av det kinesiska ledarskapet, på en nivå som till och med överglänste besökets funktion som säkerhetspolitiskt verktyg gentemot Sovjetunionen. Besöket av den amerikanske presidenten transformerades Kinas status i världspolitiken, efter mer än hundra år av kontinuerlig förnedring av västerländska kolonialmakter och japanska ockupationer. MacFarquhar och Schoenhals skriver:

From the Chinese perspective, the leader of the most powerful nation in the world was coming to Beijing like a foreign tributary to the emperors court in imperial times. Other nations got the message. On October 25, 1971, the PRC was voted into the China seat on the United Nations Security Council with U.S. support.³⁸

Ur detta folkrättsliga perspektiv innebar utvecklingen att det kommunistiska Kina fick fullt erkännande som nation, hela 22 år efter 1949. Lodén skriver:

Särskilt president Nixons besök i Peking och inträdet i FN var triumfer för den kommunistiska regimen, som väckte stolthet långt utanför den inre kretsen

---

³⁶ *Ibid*, sid. 320.

³⁷ *Ibid*, sid. 322f.

³⁸ MacFarquhar, Schoenhals, sid. 347.

partiledare. Kanske var dessa händelser ett tecken på att Kina äntligen hade rest sig och höll på att återfödvas som ett rikt, starkt och respekterat land i världen.³⁹

Den internationella isolering som kulturrevolutionen inneburit bröts och öppningen mot kapitalismen i väster förebådade tidigt den stundande reformeran, då Kina efter Maos död övergick till liberal marknadsekonomi och blev *Nya Kina*. Denna utrikespolitik blev en enorm framgång, inte bara politiskt utan även ekonomiskt. Kina blev världens största exportnation och handelns andel av den kinesiska BNP:n har gått från sex procent 1979 till 70 procent idag.⁴⁰ Utbytet med omvärlden sker inte bara via diplomati och handel utan även på individnivå. Sedan 1978 har två miljoner kinesiska studenter och forskare – och även i allt större utsträckning barn och ungdomar på lägre nivåer – studerat utanför Kina.⁴¹

All denna positiva utrikespolitiska utveckling erhöll dock ett ordentligt avbräck i samband med massakern vid Himmelska fridens torg, 4 juni 1989. Återigen var det realpolitik som fällde avgörandet, då massmordet inleddes, men denna gång ansågs inrikespolitiken viktigare än utrikespolitiken och utrikeshandeln. Lodén skriver:

Den kinesiska regimen är naturligtvis medveten om att man genom att brutalt slå ner kraven på demokrati, som man gjort gång på gång sedan slutet av 1970-talet, skadar sitt anseende, framför allt i världen, och det är inte alls likgiltigt för dagens ledare. Men att slå vakt om Partiets maktställning har högsta prioritet.⁴²

Konflikten mellan öppnandet mot omvärlden, visavi partiets makt, var ett påtagligt bekymmer för Kina vid denna tid. Shamboughs beskrivning av dagens Kina gällde även 1989; "No nation has had such an extensive, animated, and diverse domestic discourse about its roles as a major rising power as China [...] Few, if any, other major or aspiring powers engage in such self-reflective discourse."⁴³ Sovjetunionens snabba förändring, inför kollapsen åren runt 1990, samt Berlinmurens fall, gjorde att Kina plötsligt förlorade sitt internationella varumärke som symbol för dynamisk förändring, framsteg och en ny tid. Istället framstod Kina som en anomali, en dinosaurie i en samtid som präglades av tankarna kring historiens slut, etc. Detta påverkade relationen till USA i grunden, ett USA som inte längre behövde Kina som militär frände på Sovjetunionens östra flank., samtidigt som "the US-led security system remains the pre-

---

³⁹ Lodén, sid. 93.

⁴⁰ *Ibid*, sid. 107.

⁴¹ *Ibid* sid. 110.

⁴² Lodén, sid. 124.

⁴³ David Shambaugh, "Coping with a conflicted China", *The Washington Quarterly* (1/2011).

dominant regional security architecture across Asia”, skriver Shambaugh.⁴⁴ Massakerns effekter utrikespolitiskt beskrivs av Hägerdal:

I ett slag sjönk regimens internationella anseende till ett bottenläge. Dengs Kina liknade inte Maos Kina där blodiga händelser kunde gå obemärkt förbi i utlandet. Världspressen var på plats och omvärlden följhändelserna med stor spänning och ibland höga förväntningar. När tanksen [sic.] rullade in på torget på bästa västerländska sändningstid blev resultatet ett ramaskri världen över. [...] Kina sommaren 1989 bar alltså internationell pariastämpel. Sanktioner och fördömanden avlöste varandra från omvärldens sida, och regimen framstod som speciellt bakåtsträvande mot bakgrund av de snabba förändringarna i Europas kommunistländer.⁴⁵

I USA ledde kritiken mot Kina till ett nyvaknat intresse kring andra problematiska frågor, exempelvis ockupationen av Tibet, föranlett av att Dalai Lama demonstrativt tilldelades Nobels fredspris bara några månader efter massakern. På 1990-talet kom Hollywood-filmer som *Seven Years in Tibet* (1997) och amerikanska kändisar, exempelvis popgruppen *Beastie Boys*, profilerade sig som Kina-kritiker. Den svenske statsministern Göran Persson fick enorm kritik för sitt uttalande 1996, när han under ett Kina-besök höll tal för svenska affärsmän berömde ”den politiska stabiliteten i Kina”.⁴⁶ Dock avklingade kritiken under 00-talet, på grund av Kinas massiva betydelse inom den multinationella handeln. Men det är en annan historia.

---

⁴⁴ David Shambaugh, ”Asia in Transition: The Evolving Regional Order”, *Current History* (2006).

⁴⁵ Hägerdal, sid. 367.

⁴⁶ Sveriges radio, ”Göran Persson berömmer stabiliteten i Kina”, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1602&artikel=912457> (hämtat 140528).